

ARTICLE INFO

Received: 13rd November 2022

Accepted: 19th November 2022

Online: 23rd November 2022

KEY WORDS

Diskurs, semantika, tahlil, yondashuv, gumanitar fanlar, kontekst, matn, aksiologik xususiyat, muloqot, ekspressiv, argument.

Diskurs fanlararo tadqiqotlar mavzusi hisoblanadi. Nazariy tilshunoslikdan tashqari, kompyuter tilshunosligi va sun'iy intellekt, psixologiya, falsafa va mantiq, sotsiologiya, antropologiya va etnologiya, adabiyot, semiotika, tarixnavislik, ilohiyot, huquq, pedagogika, tarjima nazariyasi va amaliyot, siyosat va boshqa diskurs bilan bog'liq fan va tadqiqot sohalarining ham asosiy o'rganish obyekti hisoblanadi. Ushbu fanlarning har biri diskursni o'rganishga o'ziga xos tarzda yondashadi. Diskurs atamasi paydo bo'lganidan beri so'nggi bir necha o'n yilliklar davomida ushbu konsepsiyaning mohiyati va uning matn atamasidan farqi haqida munozaralar bo'lib o'tdi. Olimlar bu ikki tushunchani farqlashga, keyin ular orasidagi o'hashashlik darajasini aniqlashga harakat qildilar. Yaqin yillarda matn tushunchasi diskurs tushunchasi bilan almashtirildi, ya'ni bu ikki atama bir-birini to'liq almashtiruvchi deb hisoblangan. Amerika tilshunosligiga ko'ra diskurs tushunchasi faqat og'zaki

BADIIY DISKURSNING AKSILOGIK XUSUSIYATLARI

¹Komoldinov Shukurullo Xabibullo o'g'li

Farg'ona davlat universiteti, Lingvistika (ingliz tili) 2-bosqich magistranti,

²Umarova Nargiza Rustamovna

Farg'ona davlat universiteti, filologiya fanlari nomzodi, dotsent
komoldinovshukurullo@gmail.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7349589>

ABSTRACT

Ushbu maqolada diskurs tushunchasi, uning kelib chiqishi, turli sohalarida uni o'rganishga bo'lgan turlicha yondashuvlar, g'arb va sharq olimlarining diskurs tushunchasini tadqiq etish borasidagi xulosalar, shuningdek, badiiy diskursning aksiologik xususiyatlar bayonoti keltirilgan.

muloqot natijasida qo'llanilishi bilan tavsiflanadi. [3, 89]

Diskurs ushbu tadqiqotda printsiplial ahamiyatga ega bo'lganligi uchun unga alohida e'tibor qaratamiz. Diskurs va matn tushunchalari, hamda ularning bir-biri bilan o'zaro munosabatlari haqida ham to'xtalib o'tishni mantiqiy bo'ladi deb o'ylaymiz.

Badiiy matn badiiy asar mazmunini ifodalagan, funktsional jihatdan tugallangan, tilning tasvir imkoniyatlari asosida shakllangan, uzida turli uslub qurinishlarini muallif ixtiyoriga kura erkin jamlay oladigan, kishilarga estetik zavq, berish xususiyatiga ega bulgan goyat murakkab butunlik xisoblanadi. Badiiy matnda boshqa uslub matnlarida bulganidek qat'iy mantiq, soddalik, tushunarlilik, normativlik kabi qonuniyatlarga to'la-to'kis amal qilinavermaydi. Unda badiiy-tasvir vositalaridan unumli foydalaniladi. Ta'sirchanlik birinchi planga kutariladi.

Oxangdor, jozibador so'zlar ko'p ko'llaniladi. Tasvirlanayotgan voqelikka uyg'un bir musiqa, ichki bir garmoniya sezilib turadi. Insonni ruhan tulqinlantirish, yig'latish, kuldirish, xayolot olamiga yetaklash, uyga chumdirish, estetik tafakkurini shakllantirish, voqea-xodisalarga teran, boshqacha nazar bilan boqishga urgatish kabi kuplab imkoniyatlarni o'zida mujassam qilgan badiiy matn, ma'lumki, badiiy uslub talablari, qoliplari asosida shakllantiriladi, shuning uchun unda poetik, romantik, tantanavor ifoda shakllaridan keng foydalaniladi. [5, 124]

Har qanday turdagi nutq inson xattiharakati va shakllanishining eng muhim elementlaridan biridir. Miyaning fikrlarni so'zlarga aylantirishi va, albatta, muloqot miyani qanday shakllantirishi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar o'tkazildi. Ko'pgina tadqiqotlar turli tillarda so'zlashuvchilar tushunchalarni turlicha tushunishlariga qaratilgan. Shunday qilib, nutqning yaratilishi va tarqalishi inson zotining abadiyligi uchun eng muhim ahamiyatga ega. Adabiyot nutqni saqlash va dunyoni tushunishning yangi usullarini yaratishning asosiy usullaridan biridir. Boshqa madaniyatlar va boshqa davrlardagi badiiy diskurs namunalarni o'qish orqali biz ularning mualliflari qanday fikrda ekanligini yaxshiroq tushuna olamiz. Darhaqiqat, o'zimizning go'zal madaniyatlarimizdan adabiyotlarni o'qish bizning fikrlash va o'zaro ta'sir qilish usullarini yaxshiroq ta'kidlashi mumkin. Har bir yaratilgan adabiyot asari diskurs namunasi bo'lganligi sababli, badiiy diskursni tushunishimiz adabiyotni tushunishimiz uchun juda muhimdir. [1, 98]

Tilshunoslikda aksiologik tadqiq deganda lingvistik birliklar o'rtasida baho munosabatlari tushuniladi. Insonning obektiv olamdagi barcha ijtimoiy xatti-harakatlari uning nutqiy faoliyatida o'z ifodasini topadi. Shuning uchun inson nutqini o'rganish, uning ma'naviy olami bilan tanishish imkonini beradi. Pragmatika tilshunoslik fanining yangi bir nazariy va amaliy tarmog'idir. U insonning ijtimoiy faoliyatini o'zida aks ettiruvchi nutqiy jarayon, nutq ishtirokchilariga xos kommunikativ niyat, nutqiy vaziyatning ta'siri bilan aloqador masalalarni o'rganadi. Pragmatikaning markaziy tushunchalaridan biri baho sanaladi. Lisoniy birliklarning mazmuniy tuzilishidagi baho semasi lingvistik pragmatikaning tekshirish obekti hisoblanadi. [6, 65]

Baho falsafiy-mantiqiy kategoriya sanalib, uning nazariy asoslanishi formal aksiologiyada o'z aksini topgan. Bu masalaga keyingi yillarda faylasuflar, mantiqshunoslar tomonidan e'tibor kuchaydi. Falsafada baho masalasi ijtimoiy-tarixiy, iqtisodiy nuqtai nazardan o'rganilib, inson faoliyatining barcha turdagi ko'rinishlari, ijtimoiy munosabatlari hamda uning tarkibiga kiruvchi tabiiy holatlar baho munosabatini, baho predmetini tashkil etadiki, u yaxshilik va yomonlik, haqiqat va sarob, go'zallik va manfurlik, tasdiq va inkor, to'g'ri va noto'g'ri kabi qiymatlardan birini ifodalab keladi, – deb ta'kidlansa, mantiqshunoslar baho masalasini mantiqiy fikrlash, natijaxulosa ko'rinishida tadqiq etadilar.

Xulosa qilib aytish mumkinki, diskursni barcha ekstralingvisti faktorlar bilan birgalikda, dunyo, fikrlar, qarashlar, baho, adresantnin maqsadini o'z ichiga olgan matn yoki harakatdagi nutq deb tushunsa

bo'ladi. Dunyo tilshunosligida keyingi yillarda muloqot va muloqotning shakllanishiga e'tibor kuchaymoqda. Kishilar o'rtasidagi aloqa-aralashuvning yuzaga chiqishida badiiy vositalar kommunikativ akt doirasida tadqiq

etilmoqda. Bu esa muloqotning matniy ifodasida turli baho ifodalovchi vositalarning ishtirokini taqozo etadi. Ko'rinib turibdiki, sohada badiiy matnni aksiologik tadqiq etish ham amaliy, ham nazariy ahamiyat kasb etadi.

References:

1. Каплуненко А.М. Историко – функциональный аспект английской идиоматики: Монография /А.М.Каплуненко. – Ташкент: Изд - во Ташкент. ГПИИМ. Низами, 1991. – 126 с.
2. Фуко М. Археология знания / М.Фуко. – Киев: Ника – центр, 1996. – С. 207.
3. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю.С.Степанов // Язык и наука конца XX века. – М.: Российский Государственный гуманитарный институт, 1995. – С. 35 – 73.
4. Azimjon Latifjon ogli Melikuziev. (2022). HISTORICAL AND MODERN CLASSIFICATION OF PARALINGUISTICS. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(10), 126–128. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/UH57>
5. Khakimov, M. K., & ugli Melikuziev, A. L. (2022). The History of Paralinguistic Researches. *International Journal of Culture and Modernity*, 13, 90-95.
6. Demiralp, E., Thompson, R. J., Mata, J., Jaeggi, S. M., Buschkuehl, M., Barrett, L. F., Ellsworth, P. C., Demiralp, M., Hernandez-Garcia, L., Deldin, P. J., Gotlib, I. H., & Jonides, J. (2012). Feeling blue or turquoise? Emotional differentiation in major depressive disorder.
7. <https://link.springer.com/article/10.1007/s42761-021-00049-7>
8. Лингвистический Энциклопедический Словарь. –Москва, СЭ. 1990. – 687 с.
9. Нўрмонов А. Ўзбек тилшунослиги тарихи. – Тошкент: Ўзбекистон, 2002. - 232 б.
10. Пирс Ч.П. Начала прагматизма / Перевод с английского, предисловие В.В.
11. Кирющенко, М.В. Колопотина — СПб.: Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. —352 с
12. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. —Ўзбекистон миллий энциклопедияси||. Тошкент, 2000. -300 б.